

Z MINIONYCH CZASÓW

Karol Bohdanowicz (1864–1947) – dyrektor dwóch służb geologicznych: rosyjskiej i polskiej (w 150. rocznicę urodzin)

Marek Graniczny¹, Halina Urban¹, Stanisław Wołkowicz¹, Krystyna Wołkowicz¹

M. Graniczny H. Urban S. Wołkowicz K. Wołkowicz

Karol Bohdanowicz (1864–1947) – director of the Russian and Polish geological surveys (at the 150th anniversary of his birth). Prz. Geol., 62: 130–134.

Abstract. Karol Bohdanowicz was born on December 10, 1864 in Lucyn (Polish Livonia, presently Ludza in Latvia). He studied at the Mining Institute in St. Petersburg (1881–1886) gaining the diploma of mining engineer. In 1885, during student's field work, he took part in the Urals expedition lead by F. N. Tchernyshev. In the period 1886–1901, Bohdanowicz was employed at the Department of Mining

in St. Petersburg and since January 1901 as a geologist in the Geological Committee. In the years 1886–1888, he carried out geological and hydrogeological investigations at the Russian-Persian border. During next two years, he participated in an expedition to Tibet lead by M. V. Pievcov. He studied tectonics of Tian Shan and Kunlun Mts., precious stones and gold deposits at that time. In the period 1892–1894, Bohdanowicz carried out geological and hydrogeological studies and exploration of mineral raw materials deposits along the constructed trans-Siberian railway. In 1895–1898, he was a leader of the Okhotsk-Kamchatka expedition. Its main target was exploration of gold deposits between the Amur River and Okhotsk. He also studied there volcanic phenomena and glaciological problems of Kamchatka Peninsula. At the end of 1899, he visited Manchuria and Liaodong Peninsula, carrying out preliminary exploration for gold deposits. In 1900, Bohdanowicz again lead an expedition for gold in the areas of Chukchi Peninsula. At that time, he also visited Alaska twice. In January 1913, Bohdanowicz was nominated as a vice-director and later as a director of the Geological Committee in St. Petersburg (after the death of director F. N. Tchernyshev in January 1914). His nomination for director was signed by tsar Nicholas II in January 1915. Most probable, the final nomination was delayed because of his Polish roots. He remained at this post for nearly four years, until March 1917. Because of outbreak of the October Revolution in Russia, he decided to return in 1919 (with some difficulties) to Poland, which regained its independency. At that time, he did not come to agreement with J. Morozewicz to replace him on the post of director of the Polish Geological Institute (PGI). In the middle of 1921, he was nominated professor of applied geology of the Mining Academy in Cracow, working there until 1935. With the strong support of military circles, Bohdanowicz was nominated for the PGI director in April 1938. He started a very active reorganization of the institute. The beginning of war in September 1939 stopped these effective efforts. After World War II, still on the post of the PGI director, he contributed significantly to its reconstruction and organization. Bohdanowicz died after long illness in Warsaw on June 5th 1947.

Keywords: Karol Bohdanowicz, explorer of Asia, mineral exploration, geological expeditions

Karol Bohdanowicz był naukowcem niepospolitym. Jego działalność zawodowa obejmowała szerokie spektrum nauk o Ziemi, począwszy od geografii, przez geologię ogólną i ekonomiczną, po hydrogeologię i sejsmologię. Jego zainteresowania w pierwszym rzędzie skupiały się wokół surowców mineralnych. Świadczy o tym niezwykle bogaty dorobek badacza, obejmujący 217 pozycji: podręczników, opracowań, artykułów i sprawozdań. Spośród nich 60 jest poświęconych kruszcom, 40 geologii ropy naftowej, a 5 geologii węgla. Pozostałych 112 prac dotyczy innych dziedzin nauk geologicznych, głównie stosowanych. Okres działalności naukowej Bohdanowicza jest również imponujący, trwał od 1885 r. do 1947 r., a więc 62 lata. Pierwsze 34 lata to czas badań w Rosji, kolejne 28 lat to badania w Polsce. Pierwszy z tych okresów należy uznać za ważniejszy w jego dorobku naukowym, ponieważ przyniósł mu sławę na skalę światową (Jaskólski, 1969).

Karol Bohdanowicz urodził się 10 grudnia 1864 r. w Lucynie na obszarze Inflant polskich (obecnie Ludza na Łotwie). W 1881 r. rozpoczął studia w Instytucie Górniczym (IG) w Petersburgu. Już jako student w 1885 r. wziął

udział w ekspedycji F. N. Czernyszewa na Ural. Po ukończeniu studiów podjął pracę w Departamencie Górniczym w Petersburgu, mniej więcej w tym samym czasie rozpoczął również współpracę z Komitetem Geologicznym (KG), który był pierwowzorem rosyjskiej służby geologicznej (Graniczny i in., 2011). W 1886 r. uczestniczył w wyprawie do południowej części Kraju Zakaspijskiego w celu przeprowadzenia badań geologicznych i hydrogeologicznych związanych z budową Zakaspijskiej Kolei Żelaznej. Swoje prace rozszerzył na północną Persję. W trakcie ekspedycji zbadał pogranicze gór Kopet-dag, a następnie łańcuchy Elbrusu i Gór Choraszańskich i opracował zarys małego dotychczas znanej orografii tych regionów oraz ich budowy geologicznej. Badał też złoża turkusów i miedzi w okolicy Niszapuru oraz pracował jako geolog przy budowie linii kolejowej Samara–Złatoust (Graniczny i in., 2010). Ogłoszone w 1888 r. wyniki wyprawy przyniosły Bohdanowiczowi srebrny medal Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego oraz sprawiły, że zaczęto interesować się tym młodym geologiem.

¹ Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; marek.graniczny@pgi.gov.pl, halina.urban@pgi.gov.pl, stanislaw.wolkowicz@pgi.gov.pl, krystyna.wolkowicz@pgi.gov.pl.

Rok później M. W. Piewcow zaproponował Bohdanowiczowi udział w wyprawie w głąb Azji, tzw. Azji tybetańskiej. Celem ekspedycji, która ruszyła z Przewalska (obecnie Karakoł w Kirgistanie), było zbadanie łańcucha górskiego Kunlun oraz północnego skraju Wyżyny Tybetańskiej po południk jeziora Lob-nor. Tempo i intensywność wyprawy były zawrotne – przykładowo w ciągu 19 dni Bohdanowicz przeszedł dystans ok. 460 km w trudnym, górskim terenie między Jarkend-darią a Tyznafem, odkrywając przy tym złoża nefrytu. Efektem prac było opracowanie przez niego schematycznej mapy geologicznej i orografii Kunlunu i wschodniego Tien-szanu, opisanie występujących tam złóż nefrytu i złota oraz zebranie kolekcji geologicznej. Ponadto Bohdanowicz interesował się również etnografią i archeologią. W drodze powrotnej uczestnicy dotarli do granicy chińsko-rosyjskiej, a następnie do Zajsanu, gdzie ekspedycja została zakończona w styczniu 1891 r. Także i ta wyprawa przyniosła Bohdanowiczowi awanse, otrzymał srebrny medal imienia Przewalskiego oraz stałą roczną pensję w wysokości 150 rubli (Słabczyński, 1988).

Już w następnym roku wyruszył on na kolejną wyprawę w związku z budową syberyjskiej drogi żelaznej. Powierzono mu kierownictwo nad jedną z ekip geologicznych, które miały zbadać warunki hydrogeologiczne oraz rozpoznać złoża surowców wzdłuż budowanej linii kolejowej. Bohdanowicz początkowo prowadził badania między Irtyszem a Iszymem, a następnie między Ałatau Kuźnieckim a Jenisejem. W rejonie Ałatau Kuźnieckiego odkrył liczne wystąpienia złota, po czym dotarł do zachodnich Sajanów. Niezwykle owocna była następna ekspedycja do terenów położonych na zachód od Bajkału, równoległe do północnego skłonu wschodniego odcinka Sajanów. Na trasie od Irkucka do Kańska, liczącej 700 km, Bohdanowicz odkrył wiele złóż kopalni, w tym pokłady węgla kamiennego w pobliżu Czeremchowa, gdzie dziś znajduje się ogromne zagłębienie czeremchowskie. Ponadto ekspedycja natrafiła na nefryty w dorzeczu Angary oraz złoża rud żelaza.

W latach 1895–1898 Bohdanowicz prowadził badania geologiczne nad Morzem Ochockim, w Kraju Chabarowskim – na północ od ujścia Amuru, na rozległym obszarze ciągnącym się ponad 600 km wzdłuż wybrzeża – oraz na Kamczatce. W Kraju Chabarowskim odkrył obszary złoto-nośne, a na Kamczatce zajął się badaniem zjawisk wulkanicznych oraz lodowcami. Odkrył też wiele gorących źródeł i sporządził mapy geologiczne i topograficzne półwyspu. W 1898 r. przedmiotem jego badań była południowa Mandżuria (okolice Port Artur), gdzie poszukiwał złota na Półwyspie Laoduńskim (współczesna nazwa to Półwysep Liaotuński). Dwa lata później, nadal szukając złota, udał się na północno-wschodnie krańce Azji, na Półwysep Czukocki. Również i ta wyprawa przyniosła pozytywne wyniki. W jej trakcie Bohdanowicz przeprowadził systematyczne obserwacje meteorologiczne i klimatologiczne w Cieśninie Beringa i na Morzu Arktycznym. Korzystając z bliskości kontynentu amerykańskiego, udał się dwukrotnie na Alaskę, gdzie badał tereny złoto-nośne. O dużej skali jego zainteresowań świadczy sprawozdanie, w którym można odnaleźć informacje na temat historii odkrycia złóż złota w Kanadzie i na Alasce oraz problemów ludności na Alasce. Wyprawa ta zakończyła 15-letni okres ekspedycji azjatyckich, które przyniosły temu badaczowi międzynarodowy rozgłos. Miał wtedy dopiero 36 lat.

Po powrocie do Petersburga Bohdanowicza niemal natychmiast (13 stycznia 1901 r.) wybrano na geologa Komitetu Geologicznego (Graniczny i in., 2011). Wybór ten zatwierdziły najwyższe władze państwowe 21 czerwca 1901 r. (Wójcik, 1997). Niezależnie od pracy w KG Bohdanowicz był zatrudniony w Instytucie Górniczym w Petersburgu. Od 25 stycznia 1903 r. pracował w charakterze profesora nadzwyczajnego, a od 31 maja 1911 r. profesora zwyczajnego geologii złożowej.

W trakcie profesury oraz pracy w KG Bohdanowicz nie przerwał prac terenowych. Poszukiwał m.in. złóż ropy naftowej na Kaukazie, badał kaukaskie wody mineralne, budowę geologiczną głównego grzbietu Kaukazu oraz skutki trzęsień ziemi w Messynie (1908 r.) i Tien-szanie (1911 r.). W 1905 r. Bohdanowicz zetknął się także po raz pierwszy z geologią Polski, zapoznając się z triasowymi złożami cynku i ołowiu w Zagłębiu Dąbrowskim.

W 1913 r. Komitet Geologiczny w Petersburgu uzyskał nowy statut i możliwość rozszerzenia etatów. Utworzono również nowe stanowisko wicedyrektora KG. Droga głosowania niemal jednogłośnie wybrano na nie Karola Bohdanowicza, a od 12 stycznia 1913 r. oficjalnie powołano go na wicedyrektora Komitetu Geologicznego. Dnia 2 stycznia 1914 r. zmarł dyrektor KG F. N. Czernyszew. W zaistniałej sytuacji na jego miejsce mianowano Bohdanowicza. Warto jednak zaznaczyć, że do lutego 1915 r. w protokołach posiedzeń KG przy nazwisku Bohdanowicza figuruje napis „pełniący obowiązki”. Należy zatem przypuszczać z dużą dozą prawdopodobieństwa, że na to stanowisko poszukiwano geologa Rosjanina (Wójcik, 1997). Oficjalna nominacja dyrektorska podpisana przez cara Mikołaja II nosi datę 28 stycznia 1915 r. Wkrótce potem Bohdanowicz przystąpił do reorganizacji KG, zaproponował podział na kilka wydziałów i podjął działania zmierzające do usprawnienia działalności tej instytucji. Warunki wojenne postawiły przed Komitetem Geologicznym nowe zadania związane z pozyskaniem złóż surowców mineralnych, głównie rud metali. Innym polem do działania było zapotrzebowanie na paliwo i konieczność znalezienia na północy Rosji odpowiednich surowców energetycznych. Tu uwidoczniły się niezwykła energia i umiejętności organizacyjne Bohdanowicza (Wójcik, 1997). W 1916 r. KG wywiązał się z kolejnego zadania – opracowania opisu wszystkich surowców mineralnych w Rosji. Bohdanowicz czynnie uczestniczył w tej pracy, opisał m.in. złoża takich kopalni jak mangan czy złoto. Wybuch rewolucji nie pozostał bez wpływu na funkcjonowanie komitetu. Wprowadzono wówczas m.in. nowelę do statutu obejmującą również wybory dyrektora. Pracownicy ponownie wysunęli kandydaturę Bohdanowicza. Tym razem zachował się on inaczej niż w 1914 r. Zaistniałą sytuację skomentował następująco: „Batalion się zbuntował i chce sobie sam wybierać dowódcę”, następnie podał się do dymisji, opuścił KG i powrócił do Instytutu Górniczego w Petersburgu. Podjął również decyzję o powrocie do Polski, co nie było łatwe z uwagi na szalejącą w Rosji wojnę domową. Udało mu się to latem 1919 r., gdy pod pretekstem badań geologicznych przedostał się na drugą stronę frontu w rejonie dziśieńskim (dawna część województwa wileńskiego, obecnie na Białorusi) i przyjechał do Warszawy. Bohdanowicz, bogaty w doświadczenia, pełen energii i pomysłów, nawiązał nowe kontakty i odnowił wcześniejsze, w tym w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. Podjął również pracę w firmie naftowej braci Nobel. Pozostaje

w tym miejscu do omówienia jedna delikatna sprawa związana z Państwowym Instytutem Geologicznym (PIG). Szukając pracy w tej instytucji, Bohdanowicz miał z pewnością na myśli kierownictwo nad nią. Wynikało to zapewne z faktu, że miał ogromne doświadczenie i kompetencje zdobyte w trakcie licznych ekspedycji geologicznych w Rosji i w czasie kierowania Komitetem Geologicznym. Państwowy Instytut Geologiczny powstał jednak przed powrotem Bohdanowicza z Rosji i miał już dyrektora, którym był J. Morozewicz, osoba mająca ogromne zasługi dla powstania tej placówki. Bohdanowicz zdecydował się poczekać do chwili, gdy Morozewicz dobrowolnie ustąpi mu miejsca (Wójcik, 1997). Do sytuacji takiej jednak nie doszło i po decyzji naczelnika państwa podjął pracę w Akademii Górniczej (AG) w Krakowie.

Rozwinął tam swoje niepospolite zdolności pedagogiczne i stał się twórcą nowoczesnego kierunku kształcenia dużej grupy młodych geologów górników („Czterdzieści lat...”, 1960). W 1935 r. na AG obchodzono uroczyste 50-lecie jego pracy naukowej i nadano mu tytuł doktora nauk technicznych honoris causa oraz tytuł honorowego profesora. Rok później Bohdanowicz przeszedł na emeryturę.

W połowie lat 30. XX w. władze Rzeczypospolitej Polskiej podjęły decyzję o konieczności zmiany dotychczasowej polityki surowcowej państwa (Zamecki, 2008). Miało to oczywisty związek z rosnącą przewagą militarną Niemiec i Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz koniecznością uprzemysłowienia kraju. W tych latach główny ośrodek decyzyjny państwa polskiego znajdował się w kręgu szeroko rozumianych czynników wojskowych. Dlatego też (co należy uznać za ciekawostkę) w 1937 r. Sztab Główny Wojska Polskiego podjął próbę reorganizacji PIG, uznając go równocześnie za główny ośrodek geologiczny w kraju. Sztab Główny WP za najważniejsze zadania uznał:

- stworzenie nowego statutu PIG, który ułatwiałby realizowanie jednego wielkiego planu umożliwiającego prowadzenie badań geologicznych i poszukiwań górniczo-geologicznych oraz geofizycznych;

- wybór dyrektora PIG, który miałby dostateczny autorytet naukowy, w atmosferze ambicji i rozgrywek między poszczególnymi geologami (notatka z 24 lutego 1938 r.).

W nawiązaniu do wymienionych inicjatyw minister przemysłu i handlu powołał Komitet Reorganizacyjny Instytutu Geologicznego. W bardzo krótkim czasie komitet ten odbył trzy spotkania (24 lutego, 15 i 22 marca 1937 r.). Planowano zorganizowanie PIG jako „instytucji stałej i sprężystej, zdolnej do wykonywania leżących na niej ciągłych zadań na dalszą przyszłość i innych wynikających z obecnych potrzeb gospodarczych kraju” (notatka – komitet reorganizacyjny PIG). Przewodniczącym komitetu reorganizacyjnego został prof. Karol Bohdanowicz, który był jednocześnie faworytem wojskowych na stanowisko dyrektora PIG. Zachowały się niezwykle ciekawe fragmenty rozmowy między ministrem przemysłu i handlu (A. Roman) a prezydentem RP (I. Mościcki) zgłaszającym wątpliwości na temat kandydatury Bohdanowicza: „To stary człowiek, pewnie ramolowaty” (notatka służbowa gen. T. Malinowskiego, 1938 r.). „W opinii Sztabu Głównego WP Bohdanowicz: jest sprężystym i zdrowym pracownikiem, mającym ogromny autorytet uczonego, praktyka i człowieka o nieskazitelnej opinii” (notatka z 24 lutego 1938 r.; Zamecki, 2008). Nie kwestionując wyrażonych opinii, warto w tym miejscu

Ryc. 1. Karol Bohdanowicz – dyrektor Państwowego Instytutu Geologicznego, 1938 r. (Sekcja Historyczna Narodowego Archiwum Geologicznego PIG-PIB)

dodać, że Bohdanowicz miał w 1938 r. 74 lata, natomiast urzędujący dyrektor PIG Morozewicz był o rok młodszy. W każdym razie wpływy wojskowych odegrały zapewne ważną rolę i Bohdanowicza mianowano dyrektorem PIG 14 kwietnia 1938 r. (ryc. 1). Reorganizacja przeprowadzona w 1938 r. umożliwiła skuteczniejsze rozwiązanie głównych problemów surowcowych kraju. Wzrost znaczenia badań geologicznych w Polsce dobrze odzwierciedla zwiększenie budżetu PIG z 238 637 zł w 1924 r. do 2 000 000 zł w 1939 r. Znaczne sumy przyznane instytutowi na prace geologiczne w 1939 r. pozwoliły na uruchomienie nowych kierunków i metod badań. Po raz pierwszy na dużą skalę badania geologiczne wsparto wierceniami. Liczne otwory wiertnicze wykonano w strukturach solnych Kujaw, na obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich, na Polesiu i Wołyniu. W znacznie większym stopniu stosowano również różnorodne badania geofizyczne: grawimetryczne, magnetyczne, sejsmiczne i geoelektryczne. Rozbudowano i zreorganizowano różne działy. Reaktywowano m.in. wydział nafty i gazu, a także oddział czwartorzędowy. Bardzo ożywioną działalność podjęły biuro rejestracyjne (archiwa) i wydział muzealny, które rozpoczęły systematyczne gromadzenie zbiorów i materiałów geologicznych. Większość prac wykonywano z wielkim zapałem i entuzjazmem, w nawiązaniu do apelu dyrektora Bohdanowicza: „Czas nagli i konieczne jest rozwinięcie największego wysiłku w najbliższym czasie, aby doprowadzić Państwowy Instytut Geologiczny do stanu odpowiadającego jego państwowo-gospodarczym zadaniom”.

Wielkie plany i zamierzenia Bohdanowicza przekreśliła wojna. W dniach 5 i 6 września 1939 r. personel PIG na ustne polecenie ministra przemysłu i handlu został ewakuowany z Warszawy, a na miejscu pozostała nieliczna grupa tych, którzy mieli roztoczyć opiekę nad zbiorami, gmachami oraz całym majątkiem instytutu. Karol Bohdanowicz przekazał obowiązki dyrektora J. Zwierzyckiemu (Mierzejewski, 2012). Grupa ewakuacyjna wraz z Bohdanowiczem dotarła do Równego, gdzie została rozformowana. Między jej członków rozdzielono dostępne środki finansowe (Urban & Graniczny, 2009; Graniczny & Urban, 2010). Bohdanowicz w trakcie okupacji pisał wielki, wielotomowy podręcznik zatytułowany „Surowce mineralne świata”, który został wydany dopiero po jego śmierci. Było

to syntetyczne dzieło naukowe opracowane na podstawie zebranej literatury światowej (Jaskólski, 1969).

Relację dotyczącą pierwszych działań Bohdanowicza jako kontynuatora pełniącego obowiązki dyrektora PIG po wojnie zawdzięczamy H. Świdzińskiemu (Graniczny i in., 2008). Spotkał się on z Bohdanowiczem 20 stycznia 1945 r. w Krakowie (gdzie profesor przebywał od jesieni 1944 r.), bezpośrednio po opuszczeniu miasta przez Niemców. Udając się do jego mieszkania na Podgórzu, Świdziński był zmuszony przejść przez zamarzną Wisłę, ponieważ wszystkie mosty w Krakowie zostały wysadzone przez Niemców. Świdziński wspomina, że zastał Bohdanowicza w bardzo słabej kondycji i złych warunkach lokalowych. Następnie poinformował go o stanie przejmowanego budynku przy ul. Kochanowskiego 5, będącego siedzibą Amt für Bodenforschung, czyli okupacyjnej formuły Państwowego Instytutu Geologicznego (Graniczny i in., 2012), gdzie zachowały się nieuszkodzone meble oraz pozostawione materiały – „zbiory, trochę map i książek”. Bohdanowicz przekazał Świdzińskiemu pełnomocnictwo z wspomnianą już kilkakrotnie datą 20 stycznia 1945 r., w którym stwierdził, że „jako dyrektor PIG czynny do 6 września 1939 r. obejmuje z powrotem swoje obowiązki, a wobec swojej niedyspozycji, zgodnie z prawem dyrektora PIG, wyznacza go swym czasowym zastępcą do odwołania, polecając zarazem ochronę i ratowanie mienia instytutu”.

W tym pełnym chaosie czasie powstało pewne zamieszanie dotyczące kierownictwa PIG. Według relacji E. Rühlego (1984) w kilka dni po wycofaniu się Niemców z Warszawy na Rakowieckiej pojawił się S. Z. Różycki, który po ucieczce z transportu do Pruszkowa (30 sierpnia 1944 r.) mieszkał u teściów w Piasecznie. Zajął się on ratowaniem wszystkiego, co jeszcze pozostało. Wykopał również częściowo zniszczone archiwalia, które zakopano w trakcie powstania. Różycki wystarał się też o pisemne upoważnienie z urzędu odpowiadającego za akcję zabezpieczenia majątku państwowego (*de facto* został więc kierownikiem instytutu w Warszawie). W lutym 1945 r. pojawiła się nowa postać, znany archeolog i geomorfolog L. Sawicki. Zaczął on organizować Państwowe Muzeum Archeologiczne, rezydując w niezniszczonym lokalu Muzeum Narodowego (Rühle, 1973). W niedzielę 18 lutego Sawicki zjawił się niespodziewanie w Krakowie u dyrektora Bohdanowicza, informując go o przejściu pieczy nad gmachami PIG w Warszawie i przedstawiając pełnomocnictwo otrzymane od delegata ministerstwa oświaty, powierzające mu tymczasowe obowiązki kierownika PIG w Warszawie. Poinformował również, że po zabezpieczeniu gmachów zgłosiło się do niego wielu pracowników PIG.

Sytuacja stała się więc co najmniej niezręczna. Profesor Bohdanowicz podziękował Sawickiemu za jego starania i oświadczył, że Sawicki nie może być tymczasowym kierownikiem PIG, ponieważ on sam objął obowiązki. Znalazł jednak kompromisowe rozwiązanie – mianował go swoim pełnomocnikiem na terenie Warszawy.

Oficjalnie Państwowy Instytut Geologiczny został powołany zarządzeniem ministra przemysłu H. Minca z dnia 3 marca 1945 r., na podstawach prawnych, zgodnie z dekretem prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 31 marca 1938 r. o państwowej służbie geologicznej (Dz. U RP Nr 22, poz. 193) i innymi zarządzeniami ministra przemysłu z dnia 7 kwietnia 1939 r.

W tych pierwszych trudnych miesiącach oprócz starań o podstawowe sprawy bytowe duży wysiłek włożono w organizację poszczególnych wydziałów i działów instytutu, aby możliwie jak najszybciej rozpocząć prace ważne dla odbudowy życia gospodarczego państwa. Przyjęto podział PIG na cztery wydziały: rud (R. Krajewski), węgla (S. Doktorowicz-Hrebniński), geologii regionalnej (H. Świdziński) i geofizyki stosowanej (T. Olczak). Poza tymi wydziałami istniały: pracownia chemiczna, archiwa (rękopisów i map) i biblioteka. Dużo uwagi poświęcono przejęciu materiałów pozostawionych przez władze okupacyjne. Dzięki licznym wyjazdom, przede wszystkim na Śląsk, zasilono bibliotekę, archiwa i wyposażenie instytutu. Rozpoczęto również starania o rewindykację aparatury, materiałów archiwalnych itp. wywiezionych do Niemiec i odnalezionych przez komisje rewindykacyjne.

Wczesną wiosną 1945 r. z Kielc do Krakowa przyjechał J. Czarnocki, który podjął próbę organizacji Świętokrzyskiego Instytutu Badań Regionalnych, zajmującego się w dużym stopniu geologią. Pewne rozdziewki pomiędzy nim a Bohdanowiczem z czasu ewakuacji PIG z Warszawy w 1939 r. i brak bliższego kontaktu w okresie okupacji spowodowały, że współpraca dyrektor–wicedyrektor z okresu przedwojennego nie została nawiązana i Czarnocki nie figurował na liście pracowników PIG w 1945 r. (Rühle, 1984).

Nie najlepiej układała się też współpraca z L. Sawickim, który nieregularnie dowoził z Warszawy „dotacje” pieniężne z Ministerstwa Przemysłu. Ponieważ stosunkowo dużo czasu poświęcał sprawom muzeum archeologicznego powstały niesnaski między nim a grupą geologów z Rakowieckiej. W wyniku tych konfliktów S. Z. Różycki przyjechał pod koniec maja 1945 r. do Krakowa i złożył prośbę o zwolnienie. Została ona przyjęta przez dyrektora Bohdanowicza.

W tym trudnym momencie niepewności „grupa starszych” w Krakowie (m.in. Świdziński, Krajewski) ustaliła z dyrektorem Bohdanowiczem, że należy odwołać pełnomocnika w Warszawie i na jego miejsce powołać nowego w osobie E. Rühlego. Postępy w odbudowie gmachów PIG w Warszawie umożliwiły przeniesienie dyrekcji z Krakowa do Warszawy we wrześniu 1946 r.

Bilans prac i działań z 2,5-letniego pełnienia przez Bohdanowicza funkcji dyrektora w okresie powojennym można uznać za niezwykle znaczący. Odbudowa siedziby w Warszawie, zorganizowanie i wyposażenie najważniejszych pracowni (chemicznej, mikropaleontologicznej i paleontologicznej) oraz częściowe odtworzenie zbiorów archiwalnych i bibliotecznych w wyniku rewindykacji krajowej i zagranicznej, a także zakupów. Z inicjatywy dyrektora Bohdanowicza na dużą skalę nawiązano współpracę z przemysłem, górnictwem i innymi gałęziami gospodarki wymagającymi wiedzy i informacji geologicznej.

Dyrektor Karol Bohdanowicz, który w końcowym okresie życia zwany był „Staruszkiem”, zmarł po ciężkiej chorobie 5 czerwca 1947 r. Można powiedzieć, że wraz z nim odeszła cała epoka. Był przecież jednym z pierwszych, którzy zabiegali o ustanowienie PIG.

LITERATURA

- Czterdzieści lat Instytutu Geologicznego 1919–1959, 1960, cz. I. Pr. Inst. Geol., 30: 1–619.
GRANICZNY M., MIZERSKI W. & URBAN H. 2008 – Mało znane karty historii Państwowego Instytutu Geologicznego z lat 1945–1946. Prz. Geol., 56: 49–52.

- GRANICZNY M. & URBAN H. 2010 – Okupacyjne losy pracowników Państwowego Instytutu Geologicznego w relacji naocznego świadka Danuty Falkowskiej. *Prz. Geol.*, 58: 290–293.
- GRANICZNY M., URBAN H., WOŁKOWICZ S. & WOŁKOWICZ K. 2011 – Służba geologiczna Rosji – wczoraj i dziś. *Prz. Geol.*, 59: 400–404.
- GRANICZNY M., WOŁKOWICZ K., URBAN H. & WOŁKOWICZ S. 2010 – Wkład geologów polskich w odkrycia złóż surowców mineralnych Syberii i Dalekiego Wschodu. *Biul. Państw. Inst. Geol.*, 439: 475–490.
- JASKÓLSKI J. 1969 – Karol Bohdanowicz (1864–1947) – przewodniczący Polskiego Towarzystwa Geologicznego w latach 1924–1926. *Biul. Inst. Geol.*, 232: 38–42.
- MIERZEJEWSKI M.P. 2012 – O splataniu się codzienności z wielkością na przykładzie życia i działalności Śp. Profesora Józefa Zwierzyckiego. *Prz. Geol.*, 60: 593–595.
- RÜHLE E. 1973 – Wspomnienie o profesorze Ludwiku Sawickim (1893–1972). *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 43: 569–577.
- RÜHLE E. 1984 – Notatki z rozmów z prof. K. Bohdanowiczem i tło ogólne z nimi związane (pisane z pamięci). *Narod. Arch. Geol. PIG-PIB, Sekc. Hist.*, Warszawa [maszynopis]: 1–21.
- SŁABCZYŃSKI W. 1988 – Polscy podróżnicy i odkrywcy. PWN, Warszawa: 1–426.
- URBAN H. & GRANICZNY M. 2009 – Dziewięćdziesiąta rocznica utworzenia Państwowego Instytutu Geologicznego na tle zarysu nauk o Ziemi w Polsce. *Biul. Państw. Inst. Geol.*, 433: 1–109.
- WÓJCIK Z. 1997 – Karol Bohdanowicz. Szkic portretu badacza Azji. *Pol. Tow. Ludoznaw.*, Ofic. Wyd. „Biblioteka Zesłańca”, Państw. Inst. Geol., Warszawa–Wrocław: 1–410.
- ZAMĘCKI Ł. 2008 – Reorganizacja Państwowego Instytutu Geologicznego w latach poprzedzających II wojnę światową – w obliczu konieczności zmiany polityki surowcowej państwa. *Prz. Geol.*, 56: 209–211.

Praca wpłynęła do redakcji 14.05.2013 r.
Akceptowano do druku 20.07.2013 r.